

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (РЕЗУЛЬТАТИ ОНЛАЙН ОПИТУВАННЯ)

LEVEL OF FORMATION OF INCLUSIVE COMPETENCE OF TEACHING STAFF OF EDUCATION INSTITUTIONS OF ZAPORIZHZHYA REGION (RESULTS OF ONLINE SURVEY)

У статті представлено результати онлайн вивчення рівня сформованості інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів освіти Запорізької області на основі онлайн опитування. Актуальність підвищення інклюзивної компетентності педагогів не втрачає своєї важливості в умовах сьогодення. Аналіз останніх досліджень і публікацій присвячені таким питанням: підготовки педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі, навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивних класах, формування професійних компетентностей педагогів для здійснення інклюзивного навчання.

Метою дослідження було виявити ступінь сформованості інклюзивних компетентностей педагогів для роботи в інклюзивному середовищі, їхні знання, навички та установки щодо інклюзії. Респондентам було запропоновано відповісти на такі питання як знання нормативних документів щодо організації інклюзивного навчання, знання про специфіку роботи в умовах інклюзивного навчання (когнітивний напрям), труднощі в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, залученість у складанні індивідуальної програми розвитку для дитини з особливими освітніми потребами, рівень володіння адаптації умов навчання, рівень володіння методиками модифікації навчальних (освітніх) програм, навчання на курсах підвищення кваліфікації та участь у навчальних тренінгах, конференціях, семінарах з проблем інклюзивної освіти.

В результаті опитування визначено, що рівень сформованості інклюзивної компетентності педагогів у Запорізькій області потребує подальшого розвитку, зокрема у сферах поглиблення знань, практичної підготовки та мотиваційної підтримки. Виявлені ключові проблеми, з якими стикаються педагоги під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також рівень їхньої обізнаності щодо методів і підходів до інклюзивного навчання. На основі отриманих даних запропоновано рекомендації щодо підвищення інклюзивної компетентності педагогічних кадрів для ефективної інтеграції інклюзивних практик в освітній процес.

Рівень сформованості інклюзивної компетентності педагогів у Запорізькій області потребує подальшого розвитку, зокрема у сферах поглиблення знань, практичної підготовки та мотиваційної підтримки. Інвестиції у систематичну підготовку та розвиток педагогічних кадрів у напрямку інклюзії сприятимуть більш ефективному впровадженню інклюзивного навчання у закладах освіти області.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивна компетентність, діти з особливими освітніми потребами, профіль інклюзивного вчителя, рівень сформованості інклюзивної компетентності.

In the article results are presented on-line of study of level of formed of inclusive competence of pedagogical workers of establishments of formation of the Zaporizhzhya area on basis on-line of questioning. Actuality of increase of inclusive competence of teachers does not lose the importance in the conditions of present time. Analysis of the last researches and publications sanctified to such questions: makereadies of teachers in inclusive educational space, studies of children with the features of psychophysical development in inclusive classes, forming of professional competences of teachers for realization of inclusive education.

The purpose of the study was to reveal the degree of formation of inclusive competencies of teachers for working in an inclusive environment, their knowledge, skills and attitudes regarding inclusion. Respondents were asked to answer such questions as knowledge of normative documents regarding the organization of inclusive education, knowledge of the specifics of work in the conditions of inclusive education (cognitive direction), difficulties in working with children with special educational needs, involvement in drawing up an individual development program for a child with special educational needs, the level of mastery of adaptation of learning conditions, the level of mastery of methods of modification of educational (educational) programs, training in professional development courses and participation in educational trainings, conferences, seminars on the problems of inclusive education.

As a result of the survey, it was determined that the level of formation of the inclusive competence of teachers in the Zaporizhzhya region needs further development, in particular in the areas of deepening knowledge, practical training and motivational support. The key problems faced by teachers when working with children with special educational needs, as well as the level of their awareness of methods and approaches to inclusive education, are revealed. On the basis of the obtained data, recommendations are proposed for increasing the inclusive competence of pedagogical personnel for the effective integration of inclusive practices in the educational process.

The level of formation of the inclusive competence of teachers in the Zaporizhzhya region needs further development, in particular in the areas of deepening knowledge, practical training and motivational support. Investments in the systematic training and development of

УДК 37.091.12.042-047.22(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/77.18>

Авдєєва С.О.,

ст. викладач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Мінакова І.В.,

ст. викладач кафедри реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

teaching staff in the direction of inclusion will contribute to more effective implementation of inclusive education in educational institutions of the region.

Key words: *inclusive education, inclusive competence, children with special educational needs, the profile of an inclusive teacher, the level of formation of inclusive competence.*

Постановка проблеми. Сучасний стан освіти в Україні зазнає величезних змін пов'язаних з війною. Це і перехід на дистанційну освіту, постійні тривоги, які негативно впливають на психологічний та фізичний стан учнів та педагогів, нові умови життя, пов'язані зі зміною місця проживання тощо. У зв'язку з цим вчитель виконує різні ролі під час навчального процесу: вчитель, психолог, експерт, лікар, організатор тощо. Зазначимо, що сьогодні майже у кожному класі/групі є діти з особливими освітніми потребами, що потребує від вчителя високого рівня інклюзивної компетентності. Попри значні зусилля закладу післядипломної педагогічної освіти щодо підготовки фахівців до реалізації завдань інклюзивного навчання, залишається актуальним питанням підвищення рівня їхньої готовності до виконання інклюзивних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні наукові праці Л. Антонюк, Ю. Бойчук, І. Демченко, О. Завальнюк, К. Косова, О. Кучерук, С. Миронова, О. Мороз, І. Олійник, Л. Савчук, Л. Тищенко та ін. висвітлюють питання підготовки педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі. Наукові труди В. Бондаря, Л. Гречко, А. Колупаєвої, М. Матвєєвої, С. Миронової, Н. Назарової, В. Синьова, Л. Шипіциної та ін. присвячені питанням навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивних класах. Дослідження С. Альохіна, Ю. Бойчук, О. Бородіна, О. Гноєвська, О. Микитюк та ін. присвячені питанню формування професійних компетентностей педагогів для здійснення інклюзивного навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на різноманітність досліджень, питання формування інклюзивної компетентності педагогічних працівників залишається недостатньо вивченим.

Мета статті полягає в описі результатів вивчення рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників Запорізької області, які пов'язані з інклюзією.

Виклад основного матеріалу. У Концепції Нової української школи зазначено, що для учнів з особливими потребами створюватимуться належні умови для спільного навчання з однолітками, запроваджуватимуться індивідуальні програми розвитку, зокрема корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід та необхідні засоби та дидактичні технології навчання [2, с. 29]. Це обумовлює певні вимоги до професійної компетентності педагогів які працюють в інклюзивному середовищі. Ми згодні з думкою Л. Прядко, щодо вимоги до сучасного педагога – «це мають бути педагоги, які приймають нову систему

цінностей, творчо реалізують нові технології навчання, здатні розв'язувати проблему соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, володіють методами психолого-педагогічної діагностики, стабільно прагнуть до високих результатів у своїй професійній діяльності, знають специфіку освітніх програм, володіють методиками та технологіями навчання дітей з особливими освітніми потребами, ефективно взаємодіють як у самому закладі, так і в навколишньому соціуму» [3, с. 4].

Як ми вже зазначали в попередніх статтях: профіль інклюзивного вчителя включає перелік знань, компетентностей і цінностей, якими має володіти вчитель, щоб забезпечити інклюзивне навчання. Значна увага приділяється розвитку таких цінностей, як:

- цінування різноманітності;
- підтримка всіх учнів;
- робота з іншими
- співпраця та робота в команді;
- особистий професійний розвиток [1].

Важливим на нашу думку є твердження науковців Л. М. Потапюк та В. В. Ковальчук про те, що «інклюзивну компетентність можна формуватися тільки тоді, коли педагог самостійно усвідомлює свою причетність та бере на себе відповідальність за свої дії та вчинки; намагається протистояти зовнішнім обставинам; планувати та досягати певних цілей у своїй діяльності; готовий змінюватися заради досягнення поставлених цілей тощо» [4, с. 132].

Кафедра реабілітаційної педагогіки та здорового способу життя Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради проводила у 2021 році моніторингове дослідження рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я. Визначені проблеми були взяті до уваги при плануванні курсової перепідготовки, семінарів, вебінарів тощо, пов'язаних з інклюзивним навчанням [1]. Повторний аналіз рівня сформованості інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів освіти було проведено у березні-травні 2024 р. Всього в опитуванні взяли участь 120 педагогів Запорізької області. Серед респондентів педагоги закладів дошкільної освіти – 34 (28,3%); педагоги закладів загальної середньої освіти – 54 (45%); педагоги закладів загальної середньої освіти з інтернатами та пансіонами – 29 (24,2%); фахівці інклюзивно-ресурсних центрів – 3 (2,5%). Вік більшості респондентів від 50 до 75 років – 50 педагогів (41,7%). Стаж роботи респонденти зазначили від 1 року до 45 років.

Формат проведення дослідження – онлайн-опитування. Методи дослідження: статистика за певними питаннями, статистична обробка даних, порівняльний аналіз відповідей респондентів, візуалізація та інтерпретація результатів. Респондентам було запропоновано відповісти на 16 питань серед яких є питання на визначення рівня сформованості інклюзивної компетентності з трьох компонентів: мотиваційного, когнітивного, та рефлексивного.

100% респондентів зазначили, що усвідомлюють значущість інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в соціум, що говорить про сформованість мотиваційної компетентності. Більш ніж половина респондентів (64,2%) знайома з нормативними документами щодо інклюзивної освіти, однак на наш погляд це питання ще потребує уваги з боку фахівців (рис. 1).

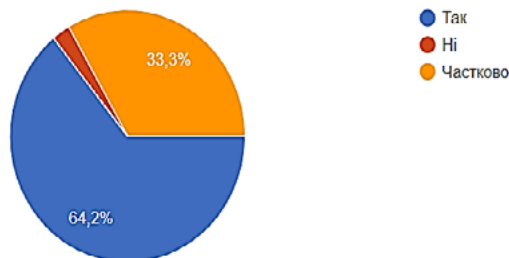

Рис. 1. Чи знайомі Ви з нормативними документами щодо організації інклюзивного навчання

Високий (97%) рівень вмотивованості педагогів на професійне й особистісне зростання та підвищення рівня своєї інклюзивної компетентності (рефлексивний напрям).

Важливим компонентом у структурі інклюзивної компетентності займає когнітивний компонент. Саме розвиток цього компонента говорить про сформованість у педагогів системи знань та досвіду пізнавальної діяльності, необхідної для здійснення інклюзивного навчання. Більш ніж половина респондентів (53,3%) зазначили, що володіють знаннями про специфіку роботи в умовах інклюзивного навчання, частково володіють -55 респондентів (45,8%), немає потреби в цьому відмітив – 1 респондент (0,8%) (рис. 2).

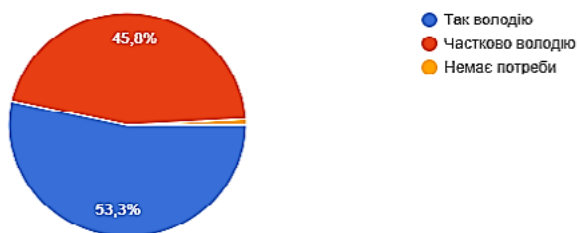

Рис. 2. Чи володієте Ви знаннями про специфіку роботи в умовах інклюзивного навчання (когнітивний напрям)

Більшість респондентів (96,7%) відмітили, що у їхньому закладі освіти плануються види та форми навчальної діяльності з урахуванням особливостей і потреб усіх дітей.

Більша частина респондентів (92,5%) відмітили, що отримують допомогу від фахівців (психологів, логопедів, дефектологів тощо) щодо організації роботи в інклюзивному класі/групі. Незважаючи на цей показник, на питання, чи мають педагоги труднощі в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами відповіли таким чином: не мають труднощів відповіли – 59 респондентів (49,2%), так відповіли – 53 респондентів (44,2%), не працюють з такими дітьми 8 респондентів (6,7%) (рис. 3).

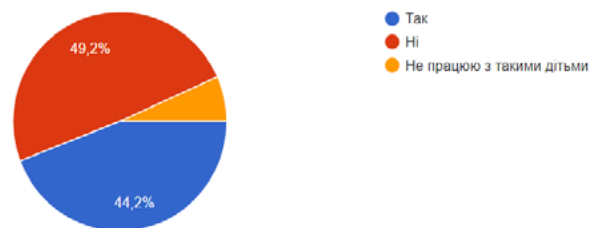

Рис. 3 Чи маєте Ви труднощі в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

Більшість опитаних (73%) зазначили що саме емоційне навантаження є основною трудностю в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Труднощі з нестачею знань, щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами відмітили -22,5% респондентів і 4,2% опитуваних відмічають нестачу методичної підтримки з боку адміністрації (рис. 4).

Рис. 4. Ваші труднощі в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

70% педагогів зазначили, що приймають участь у складанні індивідуальної програми розвитку для дитини з особливими освітніми потребами (рис. 5).

Важливим аспектом навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами є забезпечення комфортного психологічного середовища. Саме цьому сприяє адаптації та модифікації навчального простору, матеріалів та індивідуального підходу до особливостей кожної дитини. Переважна частина педагогів визначили рівень володіння адаптації умов навчання на середньому

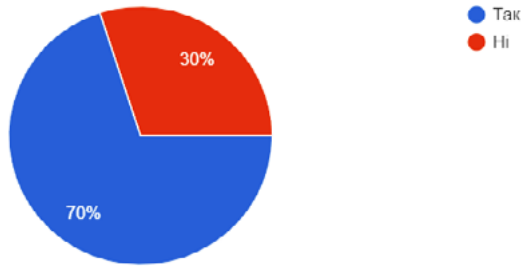

Рис. 5. Чи приймаєте Ви участь у складанні індивідуальної програми розвитку для дитини з особливими освітніми потребами

рівні – 71,7%, на високому рівні володіння зазначили – 717,5% педагогів, на недостатньому рівні відмітили – 79,2% опитуваних і зовсім не володіють – 2 респондентів (1,7%) (рис. 6).

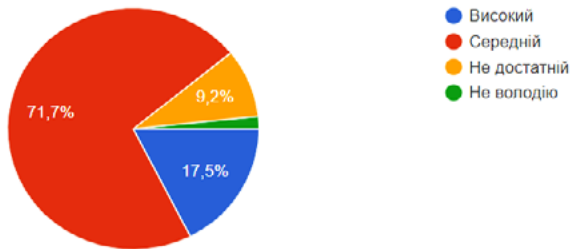

Рис. 6. Визначте Ваш рівень володіння адаптації умов навчання

Аналізуючи відповіді респондентів на питання щодо рівня володіння методиками модифікації навчальних (освітніх) програм тільки-16 респондентів (13,3%) відмітили високий рівень володіння, на середньому рівні відмітили – 86 респондентів (71,7%) (рис. 7).

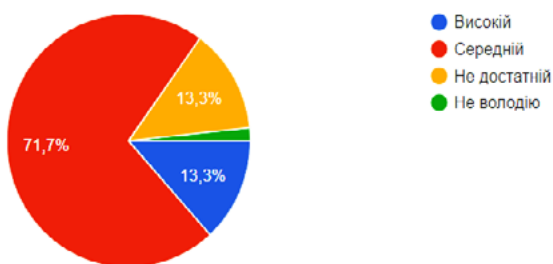

Рис. 7. Визначте Ваш рівень володіння методиками модифікації навчальних (освітніх) програм

За результатами опитування, залишається актуальним питання підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з проблеми інклюзивного навчання. Тільки 63,3% респондентів відповіли, що проходили такі курси, не проходили-25% респондентів і тільки -10,8% збираються на курси підвищення кваліфікації (рис. 8).

Більшість респондентів відмітили що брали участь у навчальних тренінгах, конференціях, семінарах з проблем інклюзивної освіти, не брали

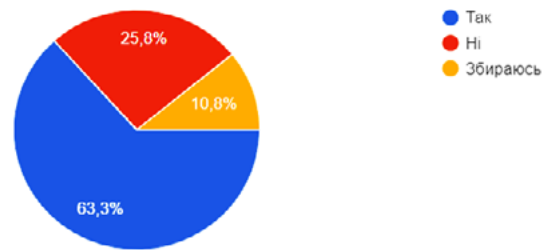

Рис. 8. Чи проходили Ви навчання на курсах підвищення кваліфікації з проблеми інклюзивного навчання

участь 11, 7% респондентів і збираються брати участь 8, 3% респондентів (рис. 9).

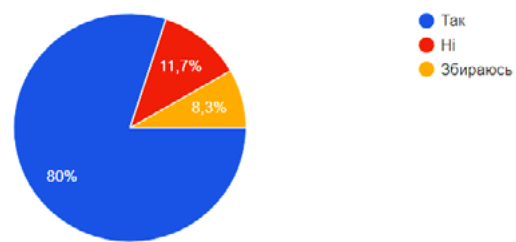

Рис. 9. Чи брали Ви участь у навчальних тренінгах, конференціях, семінарах з проблем інклюзивної освіти

Респонденти зазначили теми які на їх погляд треба включити до програми курсів підвищення кваліфікації: основи інклюзивної освіти; розуміння принципів, цінностей та підходів; використання штучного інтелекту в інклюзивній освіті; шляхи створення інклюзивного середовища; впровадження й удосконалення сучасних технологій дистанційного навчання в освітньому процесі для дітей з особливими освітніми потребами; дидактичні матеріали для роботи з дітьми з синдромом аутистичного спектра; подолання поведінкових проблем, ресурси для роботи.

Висновки. Результати опитування свідчать про кілька ключових аспектів щодо рівня сформованості інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів освіти Запорізької області:

1. Більшість педагогів розуміють мету інклюзивного навчання і значущість інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у соціум, проте не всі володіють поглибленими знаннями щодо організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. Тренінги та курси з інклюзивної освіти можуть допомогти покращити ситуацію.

2. У багатьох педагогів є певний досвід роботи з дітьми з різними потребами, однак у значній частині з них виникають труднощі в адаптації умов навчання та рівня володіння методиками модифікації навчальних (освітніх) програм. Це свідчить про необхідність спеціалізованих програм підвищення кваліфікації.

3. Педагоги здебільшого готові до співпраці з іншими фахівцями (психологами, логопедами, дефектологами), що є важливим аспектом інклюзивного навчання. Посилення міждисциплінарної співпраці може значно підвищити якість освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Рівень сформованості інклюзивної компетентності педагогів у Запорізькій області потребує подальшого розвитку, зокрема у сферах поглиблення знань, практичної підготовки та мотиваційної підтримки. Інвестиції у систематичну підготовку та розвиток педагогічних кадрів у напрямку інклюзії сприятимуть більш ефективному впровадженню інклюзивного навчання у закладах освіти області.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авдєєва С.О., Мінакова І.В. Аналіз моніторингового дослідження рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників, які пов'язані з інклюзією та збереженням здоров'я. *Інноваційна педагогіка*, 2023. № 63. С. 198–201. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/40/25.pdf> (дата звернення 01.11.2024).

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / М. Грищенко. Київ, 2016. 40 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view/> (дата звернення 31.10.2024).

3. Прядко Л. Формування інклюзивного простору як засобу готовності педагога загальноосвітнього навчального закладу до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014. № 4. С. 444–450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_4_55 (дата звернення 01.11.2024).

4. Потапюк Л.М., Ковальчук В.В. Особливості формування інклюзивної компетентності майбутніх педагогів як складової професійної компетентності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2023. № 2. С. 127–136. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/701/670 (дата звернення 29.10.2024).